

HOFFMANN OTTÓ: ÚTKERESÉS A FOGALMAZÁSTANÍTÁSBAN KÍSÉRLETEK TANULSÁGAI

A több mint háromszáz oldalas kötetet az író és a kiadó elsősorban a gyakorló pedagógusokra és az általános iskola magyartanáraitra gondolva bocsáthatta szárnyra. Jelentősége és haszna azonban túlnő ezeken a kereteken.

A szerző évtizedek óta az egyik legkövetkezetesebb elméleti és gyakorlati kutatója a témának, amit számos publikációja is igazol. Ezt a munkát különösen időszerűvé teszi, hogy az általános iskolában is most került bevezetésre az új tanterv, amelynek eredményes megvalósításához a gyakorló magyartanároknak nagyon sok segítségre lenne szükségük. A kézirat 1982 tavaszán zárul, anyaga tehát a lehető legfrissebb.

A könyvnek — írója vallomása szerint — nem célja a fogalmazással kapcsolatos tudományágak elemző ismertetése, hanem úgy kíván megfelelni a most életbe lépett tanterv gyakorlatának, hogy már alapozni szeretné az ezredfordulóra készülő új fogalmazástanítási koncepciót is. A gyakorlati megközelítést jelzi, hogy alig egyharmadnyi rész foglalkozik általánosabb jellegű kérdésekkel, a bő kétharmadnyi terjedelmet pedig a Szöveggyűjtemény főcím fogja egybe. Szemléletmódja mindkét fő fejezetben egységes, azaz az elméletibb bevezetés megállapításai is igazolást nyernek tanulói fogalmazásokból vett idézetekkel, de a szöveggyűjtemény is megkapja a legfontosabb elvi utalásokat, az anyanyelvi és irodalmi tantervhez való kapcsolás, kapcsolódás legfontosabb jelzéseit.

Az első nagy fejezet felhívja a figyelmet a szóbeli és írásbeli fogalmazások hagyományos és új útjaira, formáira. Helyesen hangsúlyozza, hogy a fogalmazástanítással kapcsolatos legfontosabb nevelési feladat a közlésvágy felkeltése és a tanulói kreativitás fejlesztése. A szerző alapvető módszerként feltételezi, hogy a szóbeli és írásbeli fogalmazást a magyartanár rendszeresen és tudatosan kapcsolja az önkifejezés más ágaival, felhasználja a társművészetekkel (zene, rajz) és az idegen nyelvekkel való koncentráció lehetőségeit. Ezzel az eljárással a szerző oldani véli azt a szerinte igen mesterséges szituációt, amelyben az iskolai képzés történik ezen a téren.

A tanulságokat felsorakoztató szöveggyűjtemény már belső fejezet-címeiben is sokat ígér. A legterjedelmesebb az elbeszélő jellegű és a leíró jellegű fogalmazásokkal foglalkozó rész. Ez érthető, hiszen például az elbeszélő fogalmazásokat egybefoglaló fejezet a mesétől és az elbeszéléstől a monológon át a riportig a hagyományos és újabb lehetőségeknek még az árnyalatait is felöleli.

Gazdagítja a változatokat az is, hogy — ahol arra lehetőség van — az írásbeli feladatok mellett bemutatja a szóbeli megoldásokat is. Erre azért van lehetőség, mert a szóbeli fogalmazás tanításában a tanárok rendszeresen és természetesen alkalmazzák a magnófelvételeket. Ennek pedagógiai haszna is sokrétű. Fontos mozzanata, hogy a technika felhasználása ma már nem zavarja, hanem inkább motiválja a tanulókat, és a felvett szöveg esetleges azonnali meghallgatása jól biztosítja a hatásos önellenőrzést is.

Hadd jegyezzük meg, hogy a szerző a felosztásban jelzett szöveggyűjtemény fogalmat meglehetősen rugalmasan kezeli. Az összegezés gerincét valóban a tanulók fogalmazási szövegeinek közlése alkotja, de Hoffmann Ottó elemző módon válogat a részletekből. Elhelyezi azokat a koncepcióra jellemző keretben, a példasor végén összegez, illetve egy-egy újabb tanulói fogalmazással erősít. Szellemes módszere, hogy a hasonló témakörökből vett, megegyező formában készült fogalmazásokat úgy állítja egymás mellé, hogy azok a kísérleti módszer igazolásán túl bizonyítják egyrészt a tanulók fantáziagazdagságát, másrészt azt az előlegezett feltételezést, hogy nem lehet és nem is szabad merev sablonokat felállítanunk és elvárunk a tanulók szóbeli vagy írásbeli szövegalkotásainak értékelésekor.

Ötletesen gazdagodnak a példák a tanítási órán kívüli fogalmazások gyakorlási alkalmával. Különösen értékesek a szakkörökön készült kis tanulói „alkotások”. (Pécs: Gyakorló ált. isk., Somberek, Hosszúhetény). A fogalmazásoknak ezt a rétegét az teszi hangsúlyossá, hogy segít többek közt az úttörőélet szürkülő, a felnőttek mozgalmi zsargonának nyelvi paneleit követő kifejezésformák ellen ható munkában. Színes, eleven olvasmány lehet a RÓLUNK SZÓL c. gyermekűjság, amelyet úttörők szerkesztenek és írnak (Szeged, Madách utcai ált. isk. Tanár: Sinka Endréné).

Bizonyára lesznek majd olyan olvasók a gyakorló pedagógusok körében, akik panaszkodni fognak, hogy a szerkesztés nem bontja az anyagot az általános iskola felsőseinek 5—6—7—8. osztályai rendjében, hanem megmarad a fogalmazások típusai szerinti összegezésnél. A szerző könyve alcímében különben is a fogalmazástanítási kísérlet tapasztalatainak közreadását ígéri, nem pedig kézikönyvet a tantervhez. Ez azonban nem jelenti azt, hogy nem forgatható hasznos kézikönyvként is. Számtalan ötletet ad az iskolai fogalmazások témáihoz, címeihez. A megoldások bemutatásával pedig lényegében feltárja azt a fejlődési utat is, am it a rokonítható témákban ötödiktől nyolcadikig megtesznek a tanulóknak.

Előre kiszámítható a másik ellenvetés is amiatt, hogy a csokorba kötött példák, a tanulók szóbeli és írásbeli fogalmazásai rendszerint ötletesek, frissek, jól gördülnek. Senki sem gondolhat egy percig sem komolyan arra, hogy nehézkes, bukdácsoló szövegű, lapos stílusú

fogalmazásokat (is) kellett volna közölni. Biztosan voltak a kísérletben szép számmal ilyenek is, de erre kár lett volna elfecsérelni a munkát, az időt, a papírt. A szerző így vall szándékáról: „... Nem célunk a kísérletek lefolyásának bemutatása, eredményeinek vagy buktatóinak részletezése sem; csupán a belőlük származó fogalmazási ötleteket és tanuló megoldásokat szeretnénk közkinccsé tenni. Beszéljenek önmagukért! Mutassák meg a gyerekek, mi rejlik bennük, mit tudnak, mire képesek! Mert bármilyen ellentmondásnak hangzik is, fogalmazást tanítani csak a gyerekektől lehet igazán megtanulni.”

A hasznos könyv befejezésként rövid kitekintésben összegezi a fogalmazástani legfontosabb soron levő feladatait, tendenciáit. Végezetül száznál is több művet ajánl az olvasó figyelmébe, és ez a bibliográfia 1957-ig visszamenően nem akármilyen mélységben és szélességben öleli fel a témát. A könyv utóhatása az olvasóban túlnó a szakmai érdeklődésen. Jólesően elgondolkodtatja az a tisztelet, amellyel a szerző nemcsak a kísérletben részt vevő magyartanárok, hanem a kis „szerzőtársak”, a tanulók iránt is viseltetik. A kísérlet így mentes maradt a hivalkodó áltudományosságtól éppúgy, mint az öncélú kérdésfelvetésektől. Ennek ellenére — vagy éppen ezért — könnyen elképzelhető, hogy egy pszichológus is gazdagon válogathatna a fogalmazások anyagából. Ezzel azt is jeleztük, hogy nemcsak a magyartanárok forgathatják haszonnal ezt a művet, hanem mindazok, akik szívükön viselik az értelmes beszéd és írás ügyét. Ahhoz sem kell szakembernek lenni, hogy izgalmas olvasmánynak fogjuk fel: mondjuk útleírásnak, amelynek segítségével színesen változatos világokat járhatunk be a 10–14 éves gyerekek segítségével; vagy tekintsük sokszereplős regénynek, amely attól különös, hogy in medias res kezdődik és nem fejeződik be. Folytatnia az olvasónak kell. Akár úgy, hogy maga is törekszik az értelmes, árnyalt fogalmazásra, akár pedig úgy, hogy másokat akar rávezetni erre a fontos, egyetlen járni érdemes útra. (Tankönyvkiadó, 1983.)

BÁCSKAI MIHÁLYNÉ